

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ ПОЛЬСКІХ КАНДЭНСАВАНЫХ КАНСТРУКЦЫЙ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

С. А. Важнік

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Мінск, Беларусь

e-mail: waznik@yandex.ru

При переводе польских простых предложений на белорусский язык достаточно часто приходится использовать сложные предложения. Причина в высокой степени полипропозитивности польского простого предложения. В последнее время в полонистике исследователи констатируют такое явление, как экспансия конденсированных конструкций, что позволяет считать синтаксис польского простого предложения более лаконичным, экономным и информативным в отличие от синтаксиса белорусского простого предложения – более конкретного и “подробного” по своей сути.

Ключевые слова: семантическая конденсация; структурная компрессия; конденсированные конструкции; полипропозитивные структуры; контрастивный польско-белорусский синтаксис.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF POLISH CONDENSED STRUCTURES INTO BELARUSIAN

S. A. Vazhnik

Belarusian State University

Minsk, Belarus

e-mail: waznik@yandex.ru

When translating Polish simple sentences into Belarusian, one often has to use composite sentences. The reason is that the Polish simple sentence is polypropositional to a high degree. Researchers in Polish Studies have recently acknowledged such a phenomenon as the expansion of condensed structures, which makes it possible to consider the syntax of the Polish simple sentence more concise, economical and informative, unlike the syntax of the Belarusian simple sentence which is more specific and “detailed” in nature.

Key words: semantic condensation; structural compression; condensed structures; polypropositional structures; contrastive Polish-Belarusian syntax.

Даволі цікавыя факты кантрастыўнага польска-беларускага сінтаксісу выяўлены пры супастаўленні беларускіх і польскіх простых сказаў. Так, дастаткова рэгулярна простамаў сказу ў польскай мове адпавядае граматычна складаны або ўскладнены сказ у беларускай мове, што з'яўляецца вынікам большай схільнасці польскай мовы да *семантычнай кандэнсацыі*, якая на паверхневым узроўні суадносіцца са з'явай *структурнай кампрэсіі*, або *сцяжэння*.

Сінтаксічная кандэнсация (СК) – з’ява комплексная, семантыка сінтаксічная па сваёй прыродзе. Пры апісанні гэтай з’явы варта ўлічваць працэсы, што маюць месца як на ўзроўні глыбінных, так і на ўзроўні паверхневых структур простага сказа. На практыцы гэта выглядае наступным чынам. На ўзроўні глыбінных структур СК характарызуецца працэсамі згущэння структуры сказа, сціскання некалькіх *монапрапазіцыйных* структур у адну *поліпрапазіцыйную*, у складзе якой выдзяляюцца *зыходная* (*асноўная, прымарная*) і *ўключаная* (*другасная, секундарная, імпліцытная*) прапазіцыі. Механізм утварэння СК можа быць прадстаўлена формулай: **1 Prop + 2 Prop → Σ Prop: (+ Prop)**. На ўзроўні паверхневых структур агульная схема пераўтварэнняў таксама адзіная: ад двух простых *монапрэдыкатыўных* сказаў – да аднаго простага *поліпрэдыкатыўнага* сказа, у складзе якога *N-, Adj-, Adv-кандэнсатары* мэтазгодна разглядаць як знакі ўключаных прапазіцый.

Параўн.: On zazdrościł mu żony – Ён зайзросціў таму, што ў яго такая добрая жонка; On zazdrościł mu dobrych ocen – Ён зайздрасціў таму, што ён атрымаў добрыя адзнакі; Joanna malowała się szminką dla Piotra – ...каб спадабацца Пятру; Basia kokietowała Piotra wesołym uśmiechem – Бася какетнічала з Пятром, весела ўсміхаючыся; Katarzyna zdradziła męża dla pieniędzy / dla pracy – ... каб атрымаць грошы / працу і інш.

Як паказвае прааналізаваны матэрыял, у сучаснай польскай мове кандэнсаваныя структуры відавочна пераважаюць. Больш за тое, у апошні час у сучаснай паланістыцы адзначаецца экспансія кандэнсаваных канструкцый [2, с. 5, 17-22]. Навідавоку адмысловая тэндэнцыя сучаснага польскага сінтаксісу – тэндэнцыя да “скарачэння” сінтаксічнага “матэрыялу”, тэндэнцыя да лаканізму і больш кампактнага выражэння поліпрапазіцыйнай семантыкі праз просты сказ. Яна выяўляецца ў большай прадуктыўнасці для польскай мовы з’яў прамой / ускоснай наміналізацыі працэсаў (дзеянняў, станаў, уласцівасцей і г.д.), у выніку якіх узнікаюць канструкцыі з прапазіцыйнымі актантамі (з наміналізаванымі ўключанымі прапазіцыямі).

Спецыфіка польскай мовы ў плане выражэння поліпрапазіцыйнага зместу праз просты сказ непасрэдна звязана:

1) з асаблівасцямі функцыянавання канструкцый з абстрактнымі назўнікамі, і перадусім – з **дэвербатывамі**. Вылучаюцца выпадкі, калі польскаму дэвербатыву пры перакладзе на беларускую мову адпавядае просты сказ (простая даданая частка). Параўн.:

(1) *Zarzucono im korupcję: lekarzowi branie, a przedsiębiorcy dawanie łapówek za informację o zwłokach* (Życie) – (1') *Іх абвінавацілі ў карупцыі: урача за тое, што браў, а прадпрымальніка за тое, што даваў хабар за інфармацыю аб пахаваннях*;

(2) *Matka po owdowieniu była w zupełnej biedzie* (Życie) – (2') *Пасля таго, як маці стала ўдавой...*; (2'') *Аўдавеўшы, маці...*; **пасля аўдавення*...;

(3) *Troszczono się o jej picie, jedzenie, spanie* (Gaz. Wyb.) – (3') *Клапаціліся пра тое, што яна есць і п'е, дзе спіць*.

Пры гэтым польскія дэвербатывы ў сказах (1) – (3) нельга перакласці на беларускую мову праз інфінітывы, як, напрыклад, у сказах:

(4) *Kierownictwo firmy zachęcało swoich pracowników do kupowania akcji Enronu* (Rzeczposp.) – (4') *Кіраўніцтва фірмы заклікала купляць акцыі “Энрону”*;

(5) *Jest jeszcze dużo prezentów do rozwiezienia* (Gaz. Wyb.) – (5') *Трэба яшчэ шмат падарункаў развезці*.

Польскія сказы (1) – (3) з'яўляюцца кандэнсаванымі канструкцыямі, таму ў іх семантычнай структуры вылучаецца *прымарная* і *секундарная* прапазіцыі. Выразнікамі апошняй якраз і з'яўляюцца дэвербатывы *branie, dawanie; owdowienie; picie, jedzenie, spanie*. У беларускіх сказах (1') – (3') кожная прапазіцыя мае “разгорнутае” выражэнне, таму кожнай з іх адпавядае асобная простая прэдыкатыўная частка. З усяго відаць, што ў кожнай пары сказаў польскім простым сказам з прапазіцыйнымі актантамі-дэвербатывамі адпавядаюць беларускія складаныя сказы.

2) з асаблівасцямі функцыянавання некаторых т.зв. **прэдыкатаў другога парадку**. Поліпрапазіцыйнасць канструкцый з ядзернымі прэдыкатамі другога парадку не выклікае сумнення. Такія прэдыкаты патрабуюць “уваходжання” ў іх сінтаксічнае акружэнне другога прэдыката (вельмі часта са сваімі актантамі). Гэта ўласцівая як беларускім, так і польскім прэдыкатам. Нас жа перадусім цікавяць выпадкі, калі поліпрапазіцыйны глыбінны змест выражаецца праз граматычна простыя канструкцыі. Якраз тут заўважаюцца даволі істотныя адрозненні ў дыстрыбуцыйных уласцівасцях беларускіх і польскіх прэдыкатаў другога парадку. Як паказвае прааналізаваны матэрыял, у гэтым плане вылучаюцца польскія акцыдэнтальныя дзеясловы *zdarzyć się, wydarzyć się, stać się, trafić się* і інш. Спецыфіка польскіх акцыдэнтальных дзеясловаў выяўляецца ў наступных кантэкстах:

(6) *Janowi zdarzyło się zachorować*;

(7) *Janowi zdarzyło się namalować obraz*;

(8) *Janowi zdarzyło się, że pies go pogryzł*;

(9) *Janowi zdarzyło się otrzymać prezent.*

У сказах (6) – (9) акцыдэнтальныя дзеясловы ўключаюць у склад сваіх ядзерных прапазіцыйных структур іншыя прэдыкатна-актантныя структуры з рознай колькасцю і якасцю актантаў, адзін з якіх выражаецца ў паверхневай структуры праз *N dat*. У канструкцыях (6) – (9) *N dat* суадносіцца з тым ці іншым глыбінным склонам уключаных прапазіцый:

(6') *N dat* = *Exp*, бо: *'Zdarzyło się tak, że Jan zachorował'*;

(7') *N dat* = *Ag*, бо: *'Zdarzyło się tak, że Jan namalował obraz'*;

(8') *N dat* = *Pat*, бо: *'Zdarzyło się tak, że pies pogryzł Jana'*;

(9') *N dat* = *Adr*, бо: *'Zdarzyło się tak, że Jan dostał prezent'* [1, с. 48].

Для беларускіх акцыдэнтальных дзеясловаў такія трансфармацыі не ўласцівы. Аднак адны “складаны” (поліпрапазіцыйны) змест, які ў польскай мове перадаецца праз простую канструкцыю, у беларускай мове ўвасабляецца ў складаным сказе:

(10) *Здарылася так, што Ян захварэў; Здарылася няшчасце: Ян захварэў* і г.д.

З усяго відаць, што **беларускі сінтаксіс** больш канкрэтны, больш “падрабязны”. Просты сказ у беларускай мове звычайна – гэта монапрапазіцыйная адзінка: яго семантычная структура часцей за ўсё суадносіцца з адной прапазіцыяй.

Польскі просты сказ (у сілу большай ступені кандэнсаванасці) досыць часта змяшчае ў сваёй семантычнай структуры некалькі прапазіцый – асноўную і дадатковую, а значыць, – з’яўляецца поліпрапазіцыйнай адзінкай. З адваротнага боку, **сінтаксіс польскага простага сказа** больш эканомны, лаканічны, больш інфарматыўны дзякуючы большай поліпрапазіцыйнасці (кандэнсаванасці) простых польскіх канструкцый. Той аб’ём глыбіннай інфармацыі, які ў беларускай мове часцей перадаецца праз граматычна складаны сказ, у польскай мове ўвасабляецца ў граматычна простых канструкцыях.

Беларускі просты сказ у большай ступені адпавядае сінтаксічным патрабаванням дзеяслоўнага прэдыката, які разам з аблігаторнымі актантамі ўтварае (складае) канструктыўны мінімум таго ці іншага сказа, або т.зв. “мінімальны сказ”. Польскі просты сказ вельмі часта выходзіць за межы мінімальнага сказа – аблігаторнага акружэння таго ці іншага ядзернага прэдыката, бо змяшчае ў сваім складзе некалькі прапазіцый.

Усімі гэтымі фактарамі якраз і абумоўлены просты характар сінтаксісу беларускага простага дзеяслоўнага сказа і складаны (поліпрапазіцыйны, кандэнсаваны) характар сінтаксісу польскага простага дзеяслоўнага сказа.

Библиографические ссылки

1. Jędrzejko E. Nominalna fraza datywna w strukturze zdania pojedynczego // Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. 1991. № 29. S. 43–55.
2. Szumska D. Niebezpieczne związki, czyli meandry adiektywizacji // Паланістыка Полоністыка – Polonistyka, 1999 / рэд. А. К. Кіклевіч. Мінск, 1999. С. 4–28.

ПРАБЛЕМА ТВОРЧАЙ ІНДЫВІДУАЛЬНАСЦІ ПЕРАКЛАДЧЫКА Ў ТЭАРЭТЫКА-МЕТАДАЛАГІЧНЫМ АСЭНСАВАННІ

І. Б. Лапцёнак

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

e-mail: laptenokirina@tut.by

У артыкуле аналізуецца ўзровень распрацоўкі праблемы творчай індывідуальнасці перакладчыка як адной з найбольш актуальных і найменш даследаваных у беларускім перакладазнаўстве. Адзначана, што выяўленне нацыянальных традыцый перакладу немагчыма без даследавання творчых індывідуальнасцяў найбольш значных перакладчыкаў.

Ключавыя словы: мастацкі пераклад; творчая індывідуальнасць перакладчыка; літаратурны працэс; гісторыя і тэорыя перакладу; пераклад-чыцкая традыцыя.

THE PROBLEM OF THE TRANSLATOR'S CREATIVE INDIVIDUALITY IN THEORETICAL AND METHODOLOGICAL UNDERSTANDING

I. B. Laptionak

Belarusian State University of Culture and Arts

Minsk, Republic of Belarus

e-mail: laptenokirina@tut.by

The article analyzes the level of development of the translator's creative individuality as the problem of one of the most relevant and least studied in the Belarusian Translation. It is noted that the detection of the National Translation tradition is impossible without the study of creative individuals most significant interpreters.

Key words: literary translation; the translator's creative individuality; literary process; history and theory of translation; translation tradition.

Беларускі мастацкі пераклад вылучаецца багатай плеядай творцаў: М. Багдановіч, Л. Баршчэўскі, П. Бітэль, Т. Бондар, П. Броўка, Г. Бураўкін, А. Вялюгін, Ю. Гаўрук, Н. Гілевіч, П. Глебка, С. Дзяргай, У. Дубоўка, Алесь Дудар, А. Зарыцкі, В. Зуёнак, Л. Казыра, А. Клышка, Якуб Колас, Кандрат Крапіва, А. Куляшоў, Янка Купала, А. Лойка, Максім Лужанін, П. Макаль, В. Рагойша, А. Разанаў, В. Сёмуха, Язэп